

„Noaptea de Sânziene” și puterea de seducție a romanului mistic

Doctorand Mihaela RUSU
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Abstract: *“The terror of history”, plentifully manifest during the World War II and in its immediate aftermath, with the formation of the Soviet Bloc, generates, as a possible cultural alternative, the rebirth of the interest in esoteric sciences. In literature, the esoteric dimension of being leads to a reanimation of the mystical novel formula, one meant to directly express the magic of destiny.*

Publishing the novel Noaptea de Sânziene [The Forbidden Forest] in 1955, Mircea Eliade imagines a realistic world, Romania of the 1940s-1950s, and superimposes the filigreed marks of human destiny against this background. The protagonist Ștefan Viziru relives Parsifal’s legend, which the novel engages intertextually. Catching a glimpse of a secret (timelessness of being) in childhood, the hero makes his life a quest for this miraculous state, constantly living the nostalgia of that moment of grace.

Keywords: *mystical novel, Parsifal’s legend, intertextuality, quest, nostalgia of timelessness*

În contextual modei noului roman francez, un scriitor de formația lui Eliade, deși se bucura de libertatea de exprimare pe care i-o oferea exilul, optează totuși, în cazul romanului său de maturitate, pentru formula romanului mistic [1]. Se pune întrebarea dacă închiderea forțată a perspectivelor culturale, impusă de noul regim totalitar, nu putea fi anulată decât printr-o deschidere spre interior a spiritului, o redescoperire a dimensiunii sacre a existenței. Opțiunea (revolută) a lui Eliade pentru narativitate și misticism într-o epocă care promova fracturismul era singura care îi permitea să comunice cititorilor săi ideea unei salvări în spirit, a unei *renovatio* ?!

Studiile antropologice arată că matricea spirituală a poporului român are înscrisă în filigran predilecția pentru științele ezoterice [2] și misticism, fapt redevabil atât moștenirii unei culturi rural-idilice, cât și influenței filosofiei germane în teoretizarea specificului cultural-identitar românesc. Schimbarea de perspectivă impusă de formarea blocului sovietic în perioada imediat postbelică a fost mobilul care a generat apariția unei „mișcări de rezistență” prin care s-a încercat păstrarea „în subteran” a adevăratelor valori culturale. În contextul acestei literaturi de rezistență, cititorii au asistat la o reanimare a formulei romanului mistic, menite să exprime direct dimensiunea ezoterică a existenței.

Romanul *Noaptea de Sânziene*, publicat de Eliade în 1955, se înscrie în „mișcarea de rezistență” a culturii române postbelice prin dialogul

intertextual [3] pe care autorul romanului îl stabilește cu unul din marii eroi mistici ai literaturii europene, Parsifal. Ștefan, protagonistul romanului, întrezărind, în copilărie, pentru o clipă, o viziune mistică (dimensiunea atemporală a existenței) încearcă ulterior să i se substituie lui Parsifal, făcând din viața lui o permanentă căutare a acestei stări de miracol, reactualizând astfel nostalgia [4] acelei clipei de grație.

Romanul *Noaptea de Sânziene*, gândit inițial ca un roman-frescă, deci ca un roman care își propune să illustreze realitatea, trăiește și în limita romanului mistic [5], deoarece, deși propune o lume nefantastică, este totuși colorat cu inserții ale supranaturalului. Tema romanului mistic este aceea a *căutării* [6]: „omul nu trăiește aici decât pentru a căuta în real ceea ce este sublimare și transfigurare a realului, *revelația* care se ascunde în el. Cel dintâi dintre acești «căutători» (...) – «vizionari» ai epocii moderne – se numea Parsifal. ” [Albérés, 1968: 376] Esențiale în romanul mistic sunt *chemarea și căutarea*. Eroul lui Eliade caută în fapt o femeie anume, pe Ileana, și prin ea sensul profund și intim al vieții pe care a crezut că-l zărește când a pășit alături de această femeie în pădurea Băneasa. „Potrivit tradiției cavaleresti, mistică ea însăși, acest sens ascuns al vieții personale capătă chipul unei imagini feminine, îmbracă în roman forma unei iubiri inaccesibile – dar nu-i altceva decât simbol, iar febra și prospețimea romanului rezidă în elanul mistic ca atare. Un vis ascuns în viață, grație unui chip de femeie, simbolizează sensul misterios al destinului personal. Eroul este omul care trece prin încercări simbolice, potrivit tradiției inventate de Graal.” [Albérés, 1968: 379-380]

Ștefan Viziru ca și Parsifal este omul care „a văzut pentru o clipă un secret și a cărui viață întregă va fi o «căutare», deoarece vrea să regăsească «starea de miracol romantic», să atingă «revivificarea stării de legendă, de renaștere prin amintiri și presimțire a regatului originar dispărut.» [Albérés, 1968: 382] În copilărie, Viziru a experimentat o stare de grație, ceva asemănător cu ceea ce el numește „ieșirea din timp sau din istorie”. Cazat cu părinții, în timpul unei vacanțe, la o pensiune obscură, întâlnește un grup de bărbați misterioși care fac semne suspecte, indicând cu degetul o cameră de la etaj pe care, într-un limbaj greu de descifrat, o numesc enigmatic „Sambô” [7]. Copilul pătrunde ca prin efracție în acest spațiu interzis și are senzația că „Dumnezeu îl lua în brațe”, pentru că nu mai resimțea nici foame, nici sete, nici durere, întrucât nu mai trăia în timp, ci în afara lui. Starea de grație nu durează însă la nesfârșit, pentru că bărbații descoperă că un neinițiat a avut acces în acest spațiu atemporal și din acea clipă copilul va găsi închisă camera Sambô. Nostalgia acestei stări paradisiace va fi prezentă, inconștient, în ființa lui, până când, întâlnind-o pe Ileana, își amintește, ca prin vis, beatitudinea acelei experiențe paradisiace.

Prin tehnica intertextualității propriu-zise, romanul *Noaptea de Sânziene* dialoghează cu mitul lui Parsifal. [8] Este vorba de o intertextualitate abordată din perspectivă metatextuală. La Mircea Eliade, intertextualitatea trebuie privită ca o resursă scriitoricească care contribuie la compunerea textului și la rescrierea altor texte. Există în roman un personaj, Ciru Partenie, scriitor la modă, foarte apreciat de spiritele reflexive, apte să filosofeze. Una din ultimele nuvele ale lui Partenie se intitulează *E departe stâna?* Discutând pe marginea titlului nuvelei, Ștefan, deși nu a citit nuvela, insistă asupra faptului că titlul nu constituie o simplă întrebare, așa cum crede Biriș, ci ascunde o semnificație ascunsă. Pentru Ștefan, care-l cunoscuse în realitate pe misticul Anisie, omul real care-i inspirase lui Partenie personajul nuvelei, titlul-întrebare ar fi trebuit citit astfel: „Mai e mult până în rai? E departe Dumnezeu? Unde e Dumnezeu? Mai e mult până la Dumnezeu?” [Eliade, 2010: 122] În viziunea lui Ștefan, Anisie întruchipează un anumit tip de umanitate, „umanitatea dinaintea căderii în păcat” care cunoștea ritmurile timpului cosmic și știa să se integreze în ele. Fiind dintre cei aleși, orice întrebare asociată personalității sale, se revendică, în concepția lui din substanța *întrebării juste* [9], cea cu care Parsifal [10] a reușit să readucă la viață ținutul păraginit al Regelui-Pescar.

Plimbarea nocturnă în pădurea Băneasa, în momentul solstițiului de vară, constituie pentru Ștefan Viziru clipa unei revelații, episod asemănător cu noaptea privilegiată pe care Parsifal a trăit-o în castelul Graalului. Acest „moment privilegiat” „este marcat de semnul visului, el știe că viața înseamnă să regăsești ceva ce ai pierdut și pe care cu greu îl poți bănuși. În interiorul existenței trăite pe plan realist, se înscrie în filigran o enigmă care este cea a destinului nostru mistic. A fost de ajuns o primă întâlnire magică pentru a se declanșa «o serie fericită sau fatală de care depinde întregul viitor». Întreaga existență este «fermecată» și vrăjită de un joc simbolic care se desfășoară pe nevăzute, în spatele existenței.” [Albérés, 1968: 379] Ștefan Viziru își leagă, fără să vrea, destinul de necunoscuta pe care, abordând-o, o asociază cu misterul solstițiului, al deschiderii porților cerului spre lumea de dincolo a extazului. Întâlnind-o și sărutând-o, Ștefan repetă în oglindă gestul lui Parsifal, care, mergând spre castelul Regelui-Pescar, după ce întâlnește o fată, se repede la ea și o sărută, „căci așa i se spusese că obligă «la courtoisie».” [Eliade, 1993:165] În această scenă, Viziru este un admirabil prototip al lui Parsifal, pentru că cei doi eroi experimentează întâmplări identice, manifestând o psihologie întru totul corespondentă. Scena cu sărutatul fetei relevă faptul că, dincolo de ridicolul gestului, cei doi protagoniști sunt înzestrați cu un har menit să transfigureze lumea lor într-un nou tip de umanitate.

Într-un episod ulterior al romanului, Ștefan îi povestește fiului său sub forma unui basm, nuvela lui Partenie, dar, printr-o polifonie a vocilor

textuale, Eliade suprapune peste textul nuvelei, alte două diegeze distincte. Pe de o parte, legenda Regelui-Pescar, reamintită de Ștefan lui Anisie și, pe de altă parte, discuția dintre Anisie și Ștefan referitoare la rolul generator al *întrebării juste*. În nuvela lui Partenie, Anisie este un împărat bătrân, care merge la o stână, însoțit de Dumnezeu. Anisie îl întreabă pe Dumnezeu dacă e departe stâna, Dumnezeu îi spune că este foarte departe, dar că drumul nu trebuie abandonat. La un moment dat, Dumnezeu se declară obosit de drum și-l roagă pe împărat să-i spună dacă, în depărtare, se vede stâna, pentru că el e prea bătrân și nu mai vede. Împăratul, entuziasmat, îi spune lui Dumnezeu că sunt foarte aproape de destinație, iar în acea clipă Dumnezeu își revine subit din oboseală, întinde mâna, apucă stâna și o ascunde în înaltul cerului. Împăratul nu o mai vede, dar înțelege din lecția pe care i-a dat-o Dumnezeu că lumea este guvernată de Maya [11], principiul iluziei.

Suprapunând vocile narrative, Eliade „așază” peste textul nuvelei lui Partenie legenda lui Parsifal, comentată prin vocea personajului Ștefan. În calitatea sa de roman mistic, *Noaptea de Sânziene* oferă imaginea unei lumi a profunzimilor, a misterului subiacent. „Un vis prea real și o aventură neîncetat reînnoită, căutarea unei semnificații deseori întrevăzute, apoi pierdute sau regăsite” [Albérés, 1968: 377] se degajă din suprapunerea legendei lui Parsifal, peste nuvela alegorică a lui Partenie, procedeu ce traduce o punere în abis din perspectiva auctorială a structurii de profunzime a romanului însuși.

Ștefan Viziru experimentează în 12 ani „o aventură ciudată, personală, aproape onirică sau, de cele mai multe ori, fără vreo intervenție vizibilă a supranaturalului, în care omul este invitat în taină să caute în viața-i proprie un ansamblu de «semne» și de întâlniri care au o valoare simbolică și mistică.” [Albérés, 1968: 377] Potrivit legendei Graalului, Parsifal salvează castelul aflat în părăginire, putrezire și măcinare, punând regelui *întrebarea justă*, și imediat după aceasta „ținutul întreg se regenerează, apele încep să curgă din nou în albiile lor și toate pădurile înverzesc” [Eliade, 1993:165-166], pentru că *întrebarea justă* „regenerează și fertilizează; și nu numai ființa omenească, ci întreg Cosmosul.” [Eliade, II, 2010:61] În pragul anului 1941, Ștefan consideră că războiul este boala și molima care s-au năpustit peste neamul românesc, amenințându-l cu moartea. Reamintindu-i lui Anisie legenda lui Parsifal, printr-o translație a situației, Ștefan îl întreabă abrupt pe pustnic: „cum e Dumnezeu?”, imaginându-și că în felul acesta reiterează comportamentul lui Parsifal. El are convingerea că, asemeni lui Parsifal, adresând *întrebarea justă* poate primi răspunsul care să regenereze ființa mistică a neamului său și întreg cosmosul. Trama narativă a romanului face din Ștefan, în plan spiritual, un „cavaler” care se află în căutarea Graalului și, de aceea, el simte nevoia să îi adreseze lui Anisie o întrebare „pe care o consideră încărcată cu aceeași forță benefică precum cea a lui Parsifal: «unde

este Graalul?», Ștefan întreabă: «Cum e Dumnezeu?» [Ichim, 2001: 122] Dialogul dintre Ștefan și Anisie trebuie citit în cheie profetică. Ștefan este programat să primească răspuns la întrebare abia peste patru ani, tocmai pentru ca în acest răstimp omul modern din ființa lui să aibă revelația omului religios. Ștefan se raportează la Anisie ca la un profet pentru că modul său de a fi în lume îi arată că el „vede mai bine decât contemporanii lui *ceea ce este* și *ceea ce va fi*.” [Cordoneanu, 2011: 165] Ștefan Viziru gândește ca și Parsifal că s-a rătăcit, că viața lui nu și-a găsit sensul, și de aceea simte că extremismele politice și războiul duc la putrezirea lumii în care trăiește și el. „Ștefan nutrea speranța că deținea cheia îndreptării lucrurilor. Vremurile grele cereau sacrificii de sânge, ca în vechile mituri, ca în basme. De multă vreme se lăsa obsedat de legenda medievală a regelui Pescar și-și evoca crâmpoșele în gând sau oricui era dispus să-l urmărească.” [Ursache, 2008: 246] Astfel se explică obsesia sa pentru *întrebarea justă* care să-i ofere prin ea însăși regenerarea lumii, întrucât el ar dori să reușească precum sfinții, să iubească toți oamenii în același timp și să trăiască într-un prezent continuu. Dar sufletul său este torturat și neîmpăcat de iubirea simultană pentru două femei. Mai multe întrebări îl macină și îi orientează căutările lui Ștefan. El consideră că prin obținerea răspunsului la aceste întrebări poate accede spre Nirvana. El se întreabă: *Cum este Dumnezeu? Cum poate ieși din timp? și Cum poate iubi în același timp două femei?* Înțeleptul Anisie încearcă să-l orienteze spre răspunsul la prima întrebare, dar pentru că el întârzie la întâlnirea proiectată peste patru ani, nu mai are acces la adevărul căutat. Asta nu înseamnă că eroul nu trebuie să-și continue *questa*. Din cauză că ajunge cu jumătate de an după timpul de întâlnire pe care i-l dă Anisie, Ștefan nu va mai afla răspunsul și în felul acesta se condamnă, fără să știe, la o continuă căutare.

Cutremurul din România anulului 1940, războiul și seceta care i-au urmat l-au împiedicat pe Ștefan să ajungă la Anisie pentru a obține răspunsul mult căutat. În logica mitului, probabil că nici dacă ar fi ajuns la timp la întâlnirea proiectată, tot nu ar fi primit răspunsul. Răspunsul pe care îl căuta Ștefan era în el, dar ca să înțeleagă acest lucru, a trebuit să mai traverseze niște probe. Când existența lui românească luase deja sfârșit, Ștefan își va rememora viața, cu luciditate, privind la trecutul său la ca o proiecție onirică a propriilor obsesii. Atunci își va da seama că războiul, seceta și toate cataclismele care s-au abătut asupra țării sale au fost într-un fel și consecința faptului că el era un om dezechilibrat, de aceea el va interpreta seceta din Moldova „întocmai ca și seceta din legenda Regelui-Pescar. Până n-a venit Parsifal să pună *întrebarea justă*, singura întrebare care trebuia pusă: «Unde este Graalul?» seceta a continuat și Regele-Pescar nu s-a putut înzdrăveni.” [Eliade, II, 2010: 267] Astfel el sfârșește prin a fi convins că dacă ar fi avut capacitatea de a adresa *întrebarea justă*, seceta din Moldova ar fi încetat, în termenii mitului el nu găsește tonul *întrebării juste* și, de aceea, nu reușește să

transgreseze în simbolica mitului. Conștientizând ruina din viața sa, Ștefan va înțelege că și-a ratat rolul de Parsifal și de aceea va fi nevoit să-și continue căutarea: „Dar nu știam care este adevărata întrebare și nu știu nici acum...Sper că am s-o ghicesc după ce o voi găsi pe Ileana...” [Eliade, II, 2010: 267]

În rolul lui Parsifal, Ștefan adoptă comportamentul omului care încearcă să surprindă în propria sa ființă ceva din forța chistică [12] activă în fundamentele sufletului nostru: „Sufletul lui Parsifal este în legătură cu impulsurile istorice, subconștiente.” [Ichim, 2001: 103] Legenda spune că Parsifal, revenind a doua oară la castelul Graalului, adresează *întrebarea justă* și întreg ținutul revine la viață. Dar regenerarea ținutului nu depinde de răspunsul dat *întrebării juste*, ci pur și simplu de formularea ei, ceea ce înseamnă că preocuparea lui Parsifal nu este găsirea adevărului, ci lunga cale a cugetării spre un punct pe care îl apreciază, eronat, răspunsul adevărat al fundamentalei întrebări. La cea de-a doua vizită pe care Ștefan i-o face pustnicului Anisie, el încă nu înțelege că nu răspunsul e important, ci căutarea lui, de aceea Anisie îi și spune că se pierde prin limbaj, prin speculație filosofică. „Ștefan Viziru este, deocamdată, prea dependent de normele timpului istoric, pentru a merita îngăduirea de a pune întrebarea corectă” [Ichim, 2001: 103] și, de aceea, nu primește răspuns. Viziru, deși are curajul de a pune întrebarea, nu manifestă totuși acea puritate a inimii, acea naivitate, care să-i îngăduie să încalce regulile, el încă ascunde sub întrebarea indiscretă nevoia de experiență, de autenticitate, și de aceea răspunsul se lasă așteptat. Anisie îi prelungeste căutarea cu încă patru ani, când îi dă o nouă întâlnire pentru a-i vorbi despre înfățișarea lui Dumnezeu: „Nu cred că aș putea să-ți răspund la această întrebare, vorbi Anisie. Oricum ți-aș răspunde, nu m-ai înțelege. Este și o chestiune de limbaj la mijloc...” [Eliade, II, 2010: 62] Deși ratează întâlnirea, Ștefan nu-și dă seama că se va putea apropia de Graal abia când va transforma limbajul și filosofia în sentimente, când va înțelege că tot ce simte este sfânt. Ca intelectual, Ștefan este furat de întrebările care-i macină sufletul, asediat de individualismul gândirii, el face parte din imensa umanitate solitară, constrânsă la o solidaritate instinctivă.

Esențială în romanul mistic nu este numai căutarea, ci și nostalgia pe care eroul o resimte constant, în legătură cu clipa de grație a vieții sale, este o nostalgie permanent rememorată. Romanul mistic comunică cititorului impresia puternică a unei „fuziuni ce se impune între întâlnirea magică și «cavalerul» care caută s-o reînvie.” [Albérés, 1968: 383] Graalul pune problema raportului dintre om și divinitate, de aceea pentru omul profan aflarea lui este inaccesibilă în planul realității contingente. Ștefan s-a pierdut în căutările sale, el știe că nu poate accepta rana, destrămarea ființei umane, și de aceea speră să poată continua să trăiască, dar, inconștient, refuză revelația care i-ar fi bulversat fondul întregii sale ființe, întrucât „le Graal, s'il se révèle,

permet d'acquérir la certitude absolue de l'immortalité, de la jeunesse permanente. C'est un soleil éclatant, mais aussi un soleil dévastateur." [Vierne, 1973: 104] În cazul lui nu există soluție creștină, căutarea sa este deturnată și de păcatul sexualității [13], însă păcatul nu poate fi ispășit, „iubirea nu poate fi împlinită decât prin asceză [Neagoș, 2016: 127], izomorfă cu motivul căutării.” [14] Dragostea senzuală perpetuează viața, dar și moartea. Călugărul Trevericent îi spune lui Parsifal că biserica dezaprobă aventura tulbure a cărnii și dorința păgână a triumfului și a beției care se naște în sufletul unei inimi îndrăgostite. Ștefan, după noaptea de dragoste de la Busacco, intră în posesia adevărului lui Parsifal, dar e un adevăr înțeles doar pe jumătate, și din acest motiv căutarea lui trebuie să continue.

În roman, autorul arată că sensul mitului lui Parsifal rezidă în promovarea solidarității. *Omul alege pentru sine, dar și pentru ceilalți*. Cavalerii, căutătorii de adevăr, pot umbra într-o moleșală intelectuală, în incapacitatea de a formula *întrebarea justă*, situație care provoacă degradarea întregului Cosmos. Dar, legați între ei printr-un fin instinct de apartenență, oamenii se pot salva unul pe altul din abisul ratării. Supraviețuirea omului ca specie se produce doar datorită conlucrării și solidarității. Logica extinde acest adevăr și asupra vieții spirituale. Mircea Eliade propune o interpretare originală, modernistă și necesară. Pentru el, Parsifal este *patternul* eternei căutări și al epopeii întrebărilor. Oamenii nu trebuie să uite să întrebe. Intelectualii [15] capătă în această schemă o înaltă valoare prin prisma acestei viziuni; întreaga umanitate, necesită un flux permanent de *întrebări juste* care comportă o esență unică: căutarea. Intertextul cu Parsifal îi permite lui Eliade să formuleze o teorie uimitoare referitoare la rolul elitelor și la valoarea orfică a cuvântului.

În cheie hermeneutică, Parsifal trebuie interpretat ca un arhetip al „conștiinței creștine în raportarea sa la istorie. O asemenea conștiință are ca esențială activitate misiunea de a interpreta evenimentele istorice, pentru a putea identifica elementele salvatoare” [Cordoneanu, 2011: 166], „teroarea istoriei” devenind un imperativ care poate fi asumat existențial, în spirit creștin.

Așadar, citind retrospectiv mitul lui Parsifal, Eliade prospectează/citește epoca contemporană lui, anticipând astfel ideea unei rezistențe prin cultură, a unei rezistențe în spirit, singura capabilă să-l salveze pe omul societății contemporane lui de la ruina morală în care este condamnat să trăiască

Note

[1] R. M. Albérés definește romanul mistic drept o „alegorie savantă și poetică alimentată de un vis de înțelepciune sau de științe ezoterice.” [Albérés, 1968: 376]

[2] Cercetătorul Alexander Rubel, analizând matricea spirituală a culturii române, vorbește despre o „predilecție eternă a intelectualității românești pentru mituri,

ezoterism, religie și metafizică” pe care o justifică prin „accentul aproape mistic pus pe relația omului cu pământul”, atitudine specifică mișcării extremiste din preajma celui de-al Doilea Război Mondial, condusă de Corneliu Zelea Codreanu. Intelectuali precum Cioran și Eliade sunt, în viziunea autorului, guru clandestini care „au furnizat scheletul spiritual mitologic-ezoteric al intelectualității românești moderne”. Ideea care stă la baza predispoziției poporului român pentru științele ezoterice, teozofice și mistice își găsește justificarea în faptul că elita intelectualilor români din toate timpurile (Măiorescu, Eminescu, Coșbuc, Nichifor Crainic, Lucian Blaga, Tudor Vianu, Ion Marin Sadoveanu, Aron Cotruș, Vasile Lovinescu) a teoretizat specificul filosofic al poporului român sub influența tradiției spirituale germane: Schopenhauer, Nietzsche, Heidegger, Spengler. În contextul acestor gânditori s-a format „terenul pe care s-a înălțat tradiția literară mistico-ezoterică a modernității românești”, cauza stând în „motivele religioase ale unei culturi rurale idilice, în trăirism, în nevoia de autenticitate, de gesturi mărețe, de aventură intelectuală”. În perioada postbelică, odată cu schimbarea de perspectivă, impusă de doctrina ocupanților sovietici, predilecția românească pentru ezoterism va fi concepută ca parte a unei „culturi de supraviețuire.” A se vedea în acest sens articolul lui Alexander Rubel, *Întoarcerea mitului. Ernst Jünger în România – Ernst Jünger și românii*, în „Philologica Jassyensia”, Anul XI, Nr.1 (21), 2015.

[3] E de bănuț că „apetitul” pentru legenda lui Parsifal i-a fost deschis lui Eliade printr-un articol foarte popular, semnat de Nichifor Crainic în 1924 în „Gândirea” în care el propunea o alegorie a României interbelice: „Pentru Crainic, Parsifal reprezenta România la răscrucea a două drumuri: occidentalizarea, simbolizată de grădinile vrăjitorului Klingsor, și «spiritualitatea tradițională», simbolizată de fortăreața Sfântului Graal.”[Culianu, 1998: 215]

[4] Eliade consideră că omul contemporan moștenește din inconștientul colectiv „nostalgia Paradisului”, formulă pe care o împrumută în epocă de la Nichifor Crainic, care-și intitulase astfel un volum de eseuri, volum ce comunica idei corespondente intereselor lui.

[5] „Romanul mistic a exprimat, la limita romanului realist sau psihologic, intenția spiritualistă originală a imaginației occidentale. La modul cel mai tainic – considerat de intelectuali ca și de masa cititorilor o simplă «fantezie poetică» – romanul mistic exprimă direct magia destinului. (...) epopeea mistică și vrăjitoarească a unui om care aleargă după o imagine, (...) un pic de magie, câteva referiri la legende nu alterează admirabilul cânt al vieții și al misterului, jocul aventurii și al miturilor. Încercând să sugereze cu o stranie dulceață, că viața omului are un sens ascuns, că dincolo de țesătura banală a existenței se vede cum transpare uneori sensul ei simbolic, romanul mistic folosește miturile. Mituri foarte simple, întotdeauna: castelul sau «locul pierdut», imaginea feminină zărită pentru o clipă, de neșters și plină de mister, aventura și rătăcirea, «momentele privilegiate», viața omenească percepută în același timp ca o succesiune de evenimente reale și ca descifrare a unui labirint... farmecul acestui roman subjugă: chiar și romanul cel mai realist, mai documentar, mai psihologic, mai banal, orice roman în definitiv, conține, în mod obscur – fie și foarte diluat – acest farmec.”[Albérés, 1968:384]

[6] Tema căutării impune „aventura mistică în care eroul pornește în căutarea sensului ascuns al vieții; impresia unui destin pecetluit, a unei găsiiri, a unei enigme

mistice, a cărei semnificație și revelație trebuie descoperită sau, mai degrabă, cucerită.”[Albérés, 1968:378]

[7] Realitatea experienței camerei Sambô este mărturisită de Eliade inclusiv în cartea vorbită cu Claude-Henri Rocquet (*Încercarea labirintului*, Dacia, Cluj-Napoca, 1990, p. 14), dar am putea să ne întrebăm dacă această realitate extra-concretă este realmente validă sau nu. Am putea suspecta faptul că mistagogul Eliade a născocit existența acestui spațiu atemporal în scop pedagogic, pentru a putea propovădui propriile idei despre filosofia religiilor?

[8] La Eliade, Parsifal trebuie înțeles ca un simbol al „purității inimii ce prevalează asupra experienței și a forței.”[Culianu, 1998: 214]

[9] Despre substanța *întrebării juste*, Eliade scrie un studiu științific intitulat *Un amănunt din Parsifal*, articol scris în 1938 și publicat în volumul *Insula lui Euthanasius* în 1943. Prezenta lucrare folosește articolul în varianta publicată în 1993 de editura Humanitas care reproduce volumul apărut în 1943 la Fundația Regală pentru Literatură și Artă.

[10] Literatura Graalului, născută la sfârșitul secolului al XII-lea adună o serie de romane în versuri care sunt organizate într-un ciclu tematic, *Ciclul Arthurian*. Curtea regelui Arthur și a cavalerilor Mesei Rotunde constituie cadrul acestor romane, în care mai mulți eroi pornesc în căutarea Graalului. În ultimul roman al lui Chrétien de Troyers, intitulat *Parsifal sau Povestea Graalului* (1181-1190), tânărul erou, însetat de aventură, întâlnește un om care pescuiește într-o barcă, pe marginea apei. Acesta se oferă să-l găzduiască pe timpul nopții și, de aceea îi indică drumul care îl va conduce spre *casa* sa. Potrivit legendei, „era timpul lui Saturn; Saturn și soarele se aflau în Rac, la apogeu”[Steiner, 2003:101], momentul când Parsifal a intrat pentru prima dată neștiutor în cetatea Graalului, altfel spus la momentul solstițiului de vară. Credințele ezoterice plasează Graalul pe harta cerească, în secera aurie a Craiului nou, care „ia naștere prin faptul că razele fizice ale Soarelui se reflectă pe Lună”[Steiner, 2003:91] Înțelegem, așadar, că legătura dintre pământ și stele, dintre uman și celest era căutată până la nivelul cel mai intim. Parsifal nu zărește imediat castelul ascuns în fundul văii, dar primit de noua sa gazdă, infirmă de picioare, eroul, stând la masă, are viziunea unui cortegiu straniu: un tânăr iese dintr-o cameră, ducând cu sine o lance de o albeață strălucitoare: o picătură de sânge lucește în vârful lancei, scurgându-se până în mâna celui care o ține. El este însoțit de alți tineri care duc în mâini candelă de aur și de două tinere care poartă pe brațele lor un potir și o tavă de argint. Sala este scaldată într-o lumină limpede. Deși este intrigat de scena văzută, tânărul erou păstrează tăcerea, chinându-se să afle la ce servește potirul. A doua zi, decis să descopere adevărul despre rolul potirului-Graal, eroul se trezește într-un castel complet deșert. Părăsind castelul, este admonestat de o domnișoară care îi reproșează vehement inerția sa: dacă ar fi pus *întrebarea justă*, gazda sa, Regele-Pescar, rănit la ambele picioare, ar fi putut să împiedice necazurile care se vor abate asupra ținutului său. „Parsifal, atunci când pleacă pentru prima dată din cetatea Graalului, necunoscând nimic despre tainele care guvernează acolo, întâlnește în pădure o femeie tânără care ține pe genunchi mirele mort pe care-l plânge.”[Rudolf Steiner, *Știința ocultă*, Univers Enciclopedic, București, 2003, 81] Femeia cu mirele mort în brațe îi trezește inconștient amintirea Fecioarei Maria cu Iisus mort, pe brațe, imagine care printr-un transfer metaforic, îl pune în legătură cu forțele christice inconștiente.

După cinci ani de rătăcirii, Parsifal ajunge, în Vinerea Mare, la un ermit, Trevericent, care se dovedește a fi unchiul său, dar și al Regelui-Pescar. Legenda Graalului spune că în ziua Vinerii Mari, deci de Paște, din cer coboară ostia, ea este cufundată în Graal, înnoindu-se, regenerându-se. Trebuie reținut faptul că sărbătoarea Paștelui se celebrează în prima duminică după Luna plină de primăvară. Ridicându-se pe cer, potirul Sfântului Graal „ridică și fundamentele sufletești subconștiente, ceea ce a urcat în conștiința omului” [Steiner, 2003:106]. Într-o astfel de zi, călugărul îi vorbește inspirat și îi dă o singură explicație, destul de enigmatică. Îi spune că potirul-Graal este „ceva sfânt” care închide în sine ambrosia ce-l ține în viață pe bătrânul rege, tatăl Regelui-Pescar.

Într-o secvență paralelă a romanului se povestește despre o lance care sângerează și care, conform unei profeții, ar putea distruge regatul lui Arthur, de aceea celălalt protagonist al romanului, Guvain, este trimis în căutarea ei, dar se pare că acesta nu se străduiește prea mult să o găsească.

Romanul lui Chrétien, rămânând neterminat, învăluie într-o enigmă secretul Graalului și al lancei, de aceea numeroși alți autori au inventat fie o continuare a romanului, fie o serie de evenimente antemergătoare poveștii lui Parsifal. O astfel de continuare este *Ciclul Graalului* în proză, datând din secolul al XIII-lea, roman care spune povestea unui erou, pur și cast, celestial, demn să încheie aventura Graalului.

Două obiecte enigmatice care apar în romanul lui Parsifal sunt asociate în timp cu imaginea vaselor sacramentale care conservă Sfântul Sânge al Mântuitorului. O altă continuare a legendelor lui Chrétien de Troyes o constituie romanul în versuri al lui Robert de Baron, care, coroborând evangheliile apocrife și o variantă mai veche a legendei lui Parsifal, susține că Graalul este un vas care s-a folosit de către Iisus la Cina cea de Taină. În varianta lui Robert de Baron, cavalerul Guvain află de la Regele-Pescar că lancea-care-sângerează este aceeași lance cu care a fost străpunsă coasta Mântuitorului în timpul răstignirii. Ea va sângera continuu până la *Judecata de Apoi*. Prin romanul lui Baron, Graalul și lancea-care-sângerează se cristianizează. Cele două obiecte sacre au puterea de a săvârși miracolul vindecării, astfel Graalul se asociază cu puteri magice. Printr-o operație de transsubstanță, Graalul devine simbolul sacramental al euharistiei. Albert Phauphilet susține că „tous les attributs du Graal sont ceux même de Dieu. Plus exactement, le Graal, c'est la manifestation romanesque de Dieu.” [Phauphilet, 1980: 24-25] În acest fel, tema căutării Graalului transpune, de fapt, povestea sufletelor aflate în căutarea lui Dumnezeu. Într-o secvență din ciclul *Vulgata, L'Estoire de la Queste*, vindecarea răni regelui prin sângele din lancea-care-sângerează, constituie un episod care se referă la salvarea umanității de către Hristos. Boala Regelui-Pescar vindecată prin sângele din potirul Graalului reprezintă o dovadă a prezenței sacrului în umanitate. Istoria umanității este deci purtătoare de forțe spirituale.

[11] Indologul Ananda K. Coomaraswamy, coleg de generație cu Mircea Eliade, susține că e mai potrivit ca termenul *Māyā* să se traducă prin „artă”, decât prin „iluzie”: „Cel ce produce manifestarea cu ajutorul «artei» sale este Arhitectul divin, iar lumea este «opera sa de artă»; ca atare, lumea nu este nici mai mult, nici mai puțin ireală decât sunt propriile noastre opere de artă, care datorită impermanenței lor relative, sunt la fel de ireale dacă se compară cu arta ce «rezidă» în artist.” Folosirea cuvântului „iluzie” ca sinonim al *Māyā* implică riscul de-a asocia *Māyā* cu irealitatea,

de-a considera lucrurile așa-zis iluzorii un simplu neant, când e vorba, de fapt, de grade diferite de realitate. René Guénon nu este de acord nici prin traducerea Māyēi prin „magie”, pentru că asocierea celor doi termeni îi pare tributară prejudecății occidentale moderne „ce vrea ca magia să nu aibă decât efecte pur imaginare, lipsite de orice realitate”, dar artei divine nu i se poate atribui în mod special caracterul de „magic”. „Māyā este puterea maternă (Sakti) prin care acționează Înțelepciunea divină; mai precis, ea este Kriyā- Sakti, adică Activitatea divină (...) Māyā prin chiar faptul că este «arta divină» ce rezidă în Principiu, se identifică de asemenea cu «Înțelepciunea», *Sophia*, înțeleasă în același sens ca în tradiția iudeo-creștină; (...) în ce privește semnificația «vălului Māyēi»: aceasta este înainte de toate «stofa» din care e făcută manifestarea țesăturii (...) în mod secundar, acest văl apare în același timp ca ascunzând sau înfășurând într-un fel Principiul”[Guénon, 2013: 60-61]. Vălul Māyēi readuce problema iluziei care poate fi înțeleasă în două moduri diferite: fie ca o falsă aparență pe care o îmbracă lumea în raport cu noi, fie ca o realitate mai mică a aceleiași lumi în raport cu Principiul. În ambele cazuri, Māyā „implică în mod necesar un fundament real și, în consecință, n-ar putea fi niciodată asimilată, în nici un fel, unui pur neant.”[Guénon, 2013: 63].

[12] „la Quête a été amenée à exprimer un idéal mystique tout chrétien, il n'en reste pas moins que le fond de la légende est plein de la «puissance mystérieuse et redoutable des mythes ancestraux» (...)la plus haute tentation de dépassement métaphysique des hommes nés avant le christianisme, au carrefour d'Europe et d'Asie, se conjugue dans l'histoire du Graal.”[Vierne, 1973:103-104]

[13] „Acesta a fost păcatul meu. Nu trebuia s-o iubesc așa. Ea îmi era altfel ursită, îmi era mireasă. Nu trebuia s-o iubesc așa. (...) O iubeam, o doream, dar nu trebuia s-o fac. Dacă m-aș fi stăpânit, aș fi avut-o și astăzi.(...) Păcatul a fost al meu. Și dacă n-aș fi căzut în păcat, n-aș fi aflat. Întâi și întâi pe ea am înșelat-o când ne-am culcat împreună. Trebuia să am credință, să nădăjduiesc – și să aștept. N-am avut destulă credință. Era ca o icoană pentru mine și așa ar fi trebuit să rămână. Dincolo de viață, dincolo de timp. Așa visam să rămână: înaltă, pură, neîntinată ca o icoană a Maicii Domnului.”[Eliade, II, 2010: 356]

[14] Ileana îl atenționează pe Ștefan: „Ai să mă cauți până la sfârșitul pământului și n-ai să mă găsești”.

[15] Ideea aceasta trebuie coroborată cu una din mărturisirile pe care Eliade i le face lui Claude-Henri Rocquet: „Cred într-adevăr că prezența intelectualului, în adevăratul sens al cuvântului – marii poeți, marii romancieri, marii filosofi – , cred că prezența lor tulbură enorm un regim polițienesc sau un regim dictatorial de dreapta ori de stânga.”[Eliade, 1990: 75]

Bibliografie

a. Corpus de texte

Eliade, Mircea, *Încercarea labirintului*, Traducere și note de Doina Cornea, Dacia, Cluj-Napoca, 1990.

Eliade, Mircea, *Noaptea de Sânziene*, II, Prefață de Angelo Mitchievici, Litera, București, 2010.

Eliade, Mircea, *Un amănunt din Parsifal*, în vol. *Insula Lui Euthanasius*, Humanitas, București, 1993.

b. Studii critice

Albérés, R-M, *Istoria romanului modern*, În românește de Leonid Dimov, Prefață de Nicoale Balotă, Editura pentru Literatură Universală, București, 1968.

Cordoneanu, Ion, *Introducere în istoria religiilor. Autori și orientări în studiul fenomenului religios*, Galați University Press, Galați, 2011.

Culianu, Ioan, Petru, *Mircea Eliade*, Ediția a II-a, Nemira, București, 1998.

Guénon, René, *Metafizică și cosmologie orientală*, Traducere din limba franceză de Daniel Hoblea, Cuvânt înainte de Teodoru Ghiondea, Herald, București, 2013.

Ichim, Ofelia, *Pădurea interzisă. Mit și autenticitate în romanele lui Mircea Eliade*, Alfa, Iași, 2001.

Neagoș, Ion, *Mircea Eliade. Mitul iubirii*, Ediția a doua, revăzută, Limes, Florești, 2016.

Phauphilet, Albert, *Études sur la Queste del Saint Graal*, Champion, Paris, 1980.

Rubel, Alexander, *Întoarcerea mitului. Ernst Jünger în România – Ernst Jünger și românii*, în „Philologica Jassyensia”, Anul XI, Nr.1 (21), 2015

Steiner, Rudolf, *Știința ocultă*, Univers Enciclopedic, București, 2003.

Ursache, Petru, *Camera Sambô: introducere în opera lui Mircea Eliade*, Ediția a III-a, revăzută și dezvoltată, Eikon, Cluj-Napoca, 2008.

Vierne, Simone, *Rite, roman, initiation*. Presses Universitaires de Grenoble, 1973.